

DOI: <https://doi.org/10.69722/1694-8211-2024-56-258-261>

УДК: 81*271.2

Муратов Т. Р., окутуучу

t.muratov_73@mail.ru

ORCID: 0009-0003-6367-159X

Б. Сыдыков ат. Кыргыз-Өзбек

эл аралык университетинин

медициналык колледжи

Ош ш., Кыргызстан

АЗЫРКЫ ЖАШТАРДЫН КЕП МАДАНИЯТЫ

Бүгүнкү күндө жаштар арасында тенденцияга ээ болгон жаргондорду изилдөө – эң актуалдуу маселелердин бири. Кыргыз жана англис тилдериндеги жаштар сленгинин өзгөчө маселеси каралат. Жаштар сленгин аркасында бири-бири менен оңой тил табыша алгандыктан, макаланын негизги максаты – жаштар арасындагы жаргондорду колдонуу тенденциясын изилдөө. Азыркы жаштардын кеп маданияты экономикалык, саясий жана маданий кыймылдар менен айырмаланган инсандык өзгөчөлүктөрдү берет.

Түйүндүү сөздөр: тил, кеп, сүйлөө, эквивалент, сүйлөө маданияты, тил маданияты, жаштар, жаргондор, социалдык тармак, жаштар сленги, интернет тили, лексика.

Муратов Т. Р., преподаватель

t.muratov_73@mail.ru

медицинский колледж международного

Кыргызско-Узбекского университета им. Б. Сыдыкова

г. Ош, Кыргызстан

РЕЧЕВАЯ КУЛЬТУРА СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

В данной статье одним из наиболее актуальных вопросов является изучение модных сегодня среди молодежи сленгов. Рассматривается специальный вопрос молодежного сленга в кыргызском и английском языках. Поскольку молодые люди могут легко общаться друг с другом благодаря сленгу, основной целью статьи является изучение тенденции использования сленга среди молодежи. Речевая культура современной молодежи выделяется рядом экономических, политических и культурных течений и наделяет индивидуальными особенностями.

Ключевые слова: речь, эквивалентная культура речи, языковая культура, молодежь, сленг, социальная сеть, молодежный сленг, интернет-язык, словарный запас.

Muratov T. P., teacher

B. Sydykov named after Kyrgyz-Uzbek

international university, Medical collage

t.muratov_73@mail.ru

Osh, Kyrgyzstan

SPEECH CULTURE OF TODAY'S YOUTH

In this article, one of the most pressing issues is the study of slangs that are fashionable among young people today. The special issue of youth slang in the Kyrgyz and English languages It is considered. Since young people can easily communicate with each other through slang, the main purpose of the article is to study the trend of slang use among young people. The speech culture of

modern youth is distinguished by a number of economic, political and cultural trends and endows them with individual characteristics

Key words: *speech; speech; equivalent speech culture; language culture; youth: slang; social network; youth slang; internet language; lexis.*

Ар бир тилде сүйлөө стилине мүнөздүү кеп катмары болот. Белгилүү бир тилдин, өзгөчө, коомдун маданиятынын өзгөчөлүктөрүн камтыган лексика жаргон деп аталат. Убакыттын өтүшү менен сленг ата мекендик жана чет элдик лингвисттердин арасында популярдуу изилдөө темасына айланууда. Учурда тилде жаргондор өзгөчө орунду ээлеп, тилдин ажырагыс бөлүгүнө, атүгүл, кандайдыр бир деңгээлде керектүү бөлүгүнө айланды десек болот. Акыркы жылдары интернеттин өнүгүшүнө байланыштуу жаштардын сленгдери социалдык тармактарга өтүп кетти.

Жаргон сөздөрдүн маанисин түшүнүү үчүн төмөнкү аныктамаларды карап көрөлү. Онлайн энциклопедияларда сленг (англисче "жаргон") терминологиялык талаа болуп саналат, ал атайын сөздөрдүн жыйындысы же ар кандай бирикмелерде колдонулган учурдагы сөздөрдүн жаңы маанилери катары аныкталган. Сленгдер – кабыл алынган адабий тил нормасынан четтеген, экспрессивдүү жана эмоционалдык боёгу бар сүйлөө тилинин лексикасы. Сленг өз алдынча өнүгүп, грамматикалык эрежелерди сактабайт. Жаргондо эмоционалдык түс басымдуулук кылгандыктан, ал оозеки кепте эң көп колдонулган сөздөргө айланууда. Элдин түрдүү топторунун, анын ичинде, өзгөчө, жаштардын оозеки тилинде кеңири колдонулуп, жаргондор мезгилдүү басма сөз беттеринде, телеберүүлөрдө, жарнактарда да орун алат.

Ооба, тил илими – илимдин бир бөлүгү, максатын тилдик кубулуштарды теориялык жактан мүнөздөө жана аны изилдөө ыкмаларын негиздөө катары анын табиятын, маңызын, жаралышын, тарыхый мыйзам ченемдүүлүктөрүн, коомдогу кызматын, башка илимдер менен болгон катышын, структуралык жана социалдык түзүлүшүн изилдөө түзөт. Тилди структуралык жактан изилдөөдө ар бир конкреттүү тил тиешелүү ички мыйзам ченеми бар бир бүтүн структура катары каралат; социалдык жактан изилденгенде, тилдин коомдук процесстер менен байланышы, социалдык жана аймактык таралышы, структуралык-стилдик вариативдүүлүгү жана башка жактары иликтенет. Дүйнөлүк тилдерге бирдей мүнөздүү жалпы касиеттерди аныктоо жана жалпы универсалдуулуктун илимий-теориялык, методологиялык негизин, принцип, аспектилерин белгилөө орчундуу маселе болуп эсептелет [1]. Ошондуктан тил – жандуу кубулуш, дайыма кыймылда болот деп айтылат.

Тил маданияты деген түшүнүккө токтолсок, бул – тилди туура сүйлөө, туура жаза билүү, туура колдоно билүү. Бирок бул түшүнүктүн маанисине тереңирээк үнүлсөк, сөз байлыгы өнүккөн тилдин жөнөкөй сүйлөө тилинен ар түрдүү түстөргө бай тилге чейинки өнүгүү тарыхынын татаал тарыхы бар экенин билебиз. Тил маданиятына карай жолдун башталышы – сүйлөө жөндөмдүүлүгү. Адамдардын ортосундагы баарлашууну жана түшүнүүнү камсыз кылуучу жана тилдик баарлашууну чындыкка айландыруучу – тил. Лингвистикалык коммуникация – адамдын ой жүгүртүү, сүйлөө, угуу, түшүнүү, талкуулоо, талашуу ж. б. аракеттерине түздөн-түз байланыштуу көрүнүш. Тил маданияты тууралуу бир нече илимий корутундуларга токтолсок, М. Балакаев: «Тил маданияты – бул тилдин ыкмаларынын өркүндөп, жетилгендик даражасы. Мындан тышкары, тилди колдонуудагы кадыр-барк, сабаттуулук гана эмес, тил ыкмаларын, фонетикалык, орфографиялык, морфологиялык, синтаксистик, стилистикалык кубулуштарды кылдат, туура колдоно билүү», - дейт [2, 17-б.]. Н. Уалиев «Сөз маданияты» деген эмгегинде: «Тил маданияты – сүйлөөдөгү жана жазуудагы сылык-сыпаа, сый-урмат гана эмес, так ой жүгүртүү, сөздү так ажырата билүү, сүйлөө өнөрүнө машыгуу», - деген [3-б. 17.]. Л. И. Ожегов: «Тил маданияты – бул адамдын өз оюн

туура, так, таамай айта билүү. Туура сөз – адабий тилдин нормасына туура келген сөз. Тилдин нормасы – бул жалпы тилдик кеп, грамматика, сөз колдонуу эрежелери эл алдында сүйлөө практикасында кабыл алынган. Бул – оюн жеткирүүнүн туура жолун таба билүү гана эмес, туура сүйлөй билүү» экенин айткан [4, 287-б].

Ал эми окумуштуу Р. Сыздыкова тил маданияты тууралуу: «Тил маданияты деген сөздү өз ордунда колдонуунун нормаларын (лексикалык), туура составын (синтаксистик), тыныш белгилерин (морфологиялык), туура тыбышын (орфографиялык), сабаттуу жазууну (орфографиялык), тилди эффективдүү колдонууну билдирет», - дейт [5, 24-25-б.].

Тил маданияты түшүнүгүнө Кыргыз совет энциклопедиясында төмөнкүдөй аныктама берилген: «Тил маданияты – адамдын маданий сапаттарынын бири, коомдук маданияттын курамдык бөлүгү. Тил маданияты сүйлөө тилинин орфоэпиялык нормасын, сөздүн колдонулуш эрежелерин, сөздөрдү айкалыштыруу, сүйлөм түзүүнүн өзгөчөлүктөрүн туура колдонуу, жазма тилдеги орфография, пунктуацияга байланыштуу өзгөчөлүктөрдү толук сактайт, ошондой эле компетенттүү жазуу маселелери» [6, 261-б.]

Сүйлөө – адамдын аң-сезиминин негизги өзгөчөлүгү. Байыртадан бери эле инсандын жана коомдун ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүдө жана өркүндөтүүдө тил жана сүйлөө абдан маанилүү роль ойнойт. Сөздөр ойлуу жана экспрессивдүү болушу керек. Болбосо, ал максатына жетпейт. Маанилүү сүйлөгөндөрдү элибиз «сөзү берметтей» деп мактайт. Жусуп Баласагын «Акыл көркү – тил, тилдин көркү – сөз», - деп туура айткан.

Кеп маданиятынын негизги принциби – орфографиялык норма. Орфографиялык нормалар – сөздөрдүн туура айтылышы, лексикалык нормалар – сөздөрдүн тандалма жана ылгап колдонулушу, сөздөрдүн табити менен колдонулушу, грамматикалык нормалар – сүйлөө маданиятында бир аз туруктуу, калыптанып калган ченемдер. Бир жагынан, бул жеке адамдардын тилинде да колдонулушу катары каралат. Кеп маданиятында ойдун тактыгы, сөздүн тактыгы, маанайга таасир этүүчү тазалык, ак пейилдүүлүк чоң роль ойнойт

Кеп маданияты топтун алдында сүйлөө маданиятын билүү, анын өбөлгөлөрүн, ыкмаларын, алдынкы үлгүлөрдү өздөштүрүү жолдорун билүү, анын өзгөчө сапаттарын түшүнүү сыяктуу маселелер менен тыгыз байланышт. Диалектизмдерди колдонуу, жөнөкөй, орой сөздөр, варваризмдер, ашыкча сүйлөп, бир эле пикирди кайталоо, өзүнө шилтеме берүү, мактануу, дене кыймылдарын аралаштыруу кеп маданиятына кирбейт. Чет сөздөрдүн орунсуз колдонулушу да сүйлөө маданиятына зыян келтирет. Сөз маданияты сүйлөө этикасы түшүнүгү менен айкалышкан. Сөз маданиятынын теориясын өнүктүрүүдө лексикография, өзгөчө, ченемдик түшүндүрмө сөздүктөр, орфографиялык, орфоэпиялык, синонимдик жана башка сөздүктөр болот. Сүйлөө маданияты – улуу сапат, мазмуну терең, сарамжалдуу, калыс, көркөм, илимий, бай, элдик тил. Сөздөрдү колдонуу маданиятын жогорулатуунун негизги чараларынын бири – тил тазалыгы. Сүйлөө маданияты жетилмейинче, менталдык маданиятка жетишибиз кыйын. Кандай адам болбосун, анын ой жүгүртүүсү, билими, маданияты, руханий дүйнөсү канчалык деңгээлде экени жазгандарынан, сүйлөгөн сөздөрүнөн билинип турат. Азыркы жаштардын сүйлөө маданияты башкача, жаштар бир сөздү ойлонуп отуруп араң жеткирип жатканын көрүп жатабыз [7]. Тилди көзөмөлдөө системасынан, конкреттүү тил саясатынан баш тартуу, жалпыга маалымдоо каражаттарындагы жана заманбап көркөм адабияттагы цензуранын жоктугу, компьютердик-техникалык прогресс, биринчи кезекте, жаштардын бүтүндөй тилдик образын жок кылды.

Тилдин жардамы менен дүйнөнү таанып билүү ишке ашырылат. Тил табигый жана жасалма болушу мүмкүн. Күндөлүк турмушта пайдаланылчу тил табигый тил деп, ал эми кандайдыр бир өзгөчөлүү маселелерди түшүндүрүүчү, тар чөйрөдө колдонулчу

тилди жасалма тил деп аташат. Мисалы, математикалык символиканын тили, физикалык теориялардын тили ж. б.

Тил – социалдык кубулуш. Ой-жүгүртүүнүн жашоо формасы катарында көрүнүү менен, тил ошону менен катар аң-сезимдин калыптанышында чоң роль ойнойт. Тил топтолгон билимдерди сактоонун жана аларды кийинки муундарга өткөрүп берүүнүн каражаты болуп кызмат кылат. Тилдин жардамы менен конкреттүү ой жүгүртүү ишке ашырылат. Кийинки мезгилдерде тил жалаң гана лингвистиканын эмес, ошондой эле логиканын жана семиотиканын да изилдөө объектиси болуп жатат.

Кептин жүрүшүндө кеңири колдонулуучу сөздөргө орусча кошумчалар кошулуп, тилибизде эквивалент болгону менен, чет өлкөлүк сөздөр ашыкча колдонулуп, кыргыз тилиндеги суффикстерге кошулуп, тарыхый калыптанган тил тартибин бузгандар кездешет. Жаштар мындай сөздөргө абдан оңой көнүп, кандай кырдаал болбосун колдоно беришет. Мисалы, бул да эмес — чепуха; күлкү - угар; арзан - фуфло; мас - бухой; бай адам - олигарх, аллигатор; толук киши - пончик; тачка - машина; модалуу - гламурдуу жана башкалар [8]. Жаштар сленги – жаштардын жашоо образында пайда болгон көрүнүштөрдүн бири. Ал жаштардын ой-пикирин, адамдарын жана агымдарын аныктоого мүмкүндүк бергендиктен, тексттик байланыштын бир түрү катары өзгөрдү. Бул жаргон тилдин динамизмин жана мурунку мамилесин билдирүү үчүн колдонулат. Маалыматтар жаштарга тиешелүү, аны өндүрүштүк ыкмада колдонуу абдан кеңири таралган, ошондой эле жаштардын ортосундагы байланышты азайтат. Жаштар арасындагы жаргондун аймактык белгилери бардык жерде өзгөрүп турат, ошондуктан кээде алардын түрлөрү жана мааниси да өзгөрүшү мүмкүн. Андыктан жаштарда күч, энергия бар, тилди бекем сактоо ар бирибиздин такай милдетибиз деген сөздү эч качан унутпасак кеп маданиятыбыз да сакталып калат деп айта алабыз.

Жыйынтыктап айтканда, тарбиянын башаты тээ эне курсагындагы балада болсо, аягы азыркы заман өзгөрүү агымындагы цивилизациясында. Инсандын өнүгүүсүн аныктоочу фактор болуп тукум куучулуктан сырткары чөйрө эсептелүүдө. Чөйрө – бул реалдуу чындык, анын шарттарында адамдын өнүгүүсү жүрөт. Ошондуктан ар бир инсан балага тарбияны туура жана билимди жеткиликтүү кылып берсе, кеп маданиятынын бузулуусун учуратуу мүмкүн эмес.

Адабияттар;

1. Улуттук энциклопедия. [Текст] /Башкы ред.: Асанов Ү. А. - Бишкек, Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2006.
2. Балакаев, М. Казак тилинин маданиятынын маселелери [Текст] / М. Балакаев. - Алматы: Казакстан, 1965. 1-, 17-б.
3. Уалиев, Н. Сөз маданияты [Текст] / Н. Уалиев. - Алматы, 1984.
4. Ожегов, Л. И. Лексикология. Лексикография. [Текст] / Л. И. Ожегов. - М.: Высшая школа, 1974. - 352 б.
5. Сыздык, Р. Тил маданияты жана анын көйгөйлөрү [Текст] / Р. Сыздык // Лингвистикалык норма жана анын калыптанышы. - Астана: Элорда, 2001. - 24–25-б
6. Казакстан Совет энциклопедиясы. 11-том [Текст]. - Алматы: Казак ССР Илимдер академиясы, 1977. - 631 б.
7. [Электронный ресурс] <https://massaget.kz/qaarc/qa/20070/>
8. [Электронный ресурс] <http://orleu-uko.kz/?p=2077>